(यथा, रघु: । ७ । ५६ ।
"रथी निषङ्गी कवची धनुष्मान्
दृप्त: स राजन्यकमेकवीर: ॥")

धनू:, स्त्री, (धन धान्ये शब्दे वा + "कृषिचमितनिधनीति ।" उणां १ । ८२ । इति ऊ: ।) धनु: । इति जटाधर: ॥ धान्यसञ्चये धनुषि च पुं । इति संक्षिप्तसारोणादिवृत्ति: ॥

धनेयकं, क्ली, धन्याकम् । इत्यमरटीकायां भरत: ॥

धनेश्वर:, पुं, (धनानामीश्वर: ।) कुवेर: । इति हेमचन्द्र: । २ । १०४ ॥ (यथा, महाभारते । १ । २२८ । ३२ ।
"वरुण: सर्व्वशस्त्राणि स्वानि स्वानि सुरास्तथा ।
कालदण्डं यमो राजन् ! गदाञ्चैव धनेश्वर: ॥"
विष्णु: । यथा, तत्रैव । १३ । १४६ । ६३ ।
"वत्सरो वत्सलो वत्सी रत्नगर्भो धनेश्वर: ॥"
मुग्धबोधप्रणेतुर्वोपदेवस्य गुरु: । यदुक्तम् ।
"विद्वद्धनेश्वरच्छात्रो भिषक्केशवनन्दन: ।
वोपदेवश्चकारेदं विप्रो वेदपदास्पदम् ॥")

धन्य:, पुं, (धनाय हित: । धन + यत् ।) अश्वकर्णवृक्ष: । इति राजनिर्घण्ट: ॥

धन्य:, त्रि, (धनाय हित: । धन + यत् ।) पुण्यवान् । सुकृती । इत्यमर: । ३ । १ । ३ ॥
"स्वनामा पुरुषो धन्य: पितृनामा च मध्यम: ।
अधमो मातृनामा च मातृनामाधमाधम: ॥"
इति गोयीचन्द्रधृतपद्यम् ॥

धन्यत्वकथनं यथा,—
सनत्कुमार उवाच ।
"विलोक्यं बालुकामध्ये कच्छप: शतयोजन: ।
भीतश्च कम्पितस्तत्र हृष्टो दु:खी च सुस्थित: ॥
नि:सारितो राघवेण मीनेन च महात्मना ।
धन्योऽसीति मयोक्तश्च नाहं धन्य उवाच स: ॥
क्षीरोदसागरो धन्यो जन्तवो यत्र मद्विधा: ।
भवान् धन्योऽसि क्षीरोद ! तेनोक्तो नाहमेव च ॥
धन्या वसुन्धरा देवी यत्रैव सप्त सागरा: ।
धन्यासि वसुधेत्युक्ता नाहमेवेत्युवाच वा ॥
धन्योऽनन्तो ममाधार: कृष्णांशो नागराड्विभु: ।
धन्योऽसीत्युक्त: परमो धन्यो नाहमुवाच स: ॥
धन्यश्च भगवान् ब्रह्मा विधाता जगतामपि ।
धन्योऽसि तत्र धाता च धन्यो नाहमुवाच स: ॥
धन्यो महेश्वरो देवो योगीन्द्राणां गुरोर्गुरु: ।
धन्योऽसीत्युक्त: प्रभुश्च धन्यो नाहमुवाच स: ॥
धन्यो गणेश्वरो देवो देवानां प्रवर: पर: ।
इत्येवं धन्यो मान्योऽसीत्युक्तो गणपतिर्मया ॥
नाहं धन्यो मुनिश्रेष्ठ ! सस्मितश्चेत्युवाच स: ।
धन्या वेदाश्च चत्वार: कर्म्माणि यद्व्यवस्थया ॥
तस्माद्धन्याश्च ते वेदा गच्छ तत्र मनीषिण: ।
यूयं धन्याश्च मान्याश्चेत्युक्ता वेदा मया तत: ॥
ऊचुस्ते न वयं धन्या यज्ञसंघश्च साम्प्रतम् ।
वयं व्यवस्थाकर्त्तारो यज्ञौघ: फलद: स्वयम् ।
तस्माद्धन्य: स एवापि गच्छ गच्छ महामुने ! ॥
धन्योऽसि यज्ञसंघोऽसीत्युक्तस्तत्र मया विभो ! ।
ऊचुस्ते न वयं धन्या धन्यं कर्म्म शुभं मुने ! ॥
शुभकर्म्मासि धन्यं त्वं नाहं धन्यमुवाच तत् ।
श्रीकृष्ण: परमात्मा च धन्यो मान्यश्च निश्चितम् ॥
धन्योऽधीति मयोक्तश्च इत्थिताभि: सहेति च ।
इत्युक्तो भगवतास्यत्र कथितं सर्व्वकारणम् ॥"
इति ब्रह्मवैवर्त्ते श्रीकृष्णजन्मखण्डे ८७ अ: ॥
(धनं लब्धा । धन + "धनगणं लब्धा ।" ४ । ४ । ८४ । इति यत् । धनलब्धा ॥ पुं, धनस्य निमित्तं संयोगो उत्पातो वा । "गोद्व्यचोऽसंख्यापरिमाणाश्वादेर्यत् ।" ५ । १ । ३६ । इति यत् ॥)

धन्यव्रतं, क्ली, (धन्यं धनजनकं व्रतम् ।) धनजनकव्रतविशेष: । कुवेर: पूर्व्वं शूद्र आसीत् एतद्व्रतं कृत्वा धनपतिरभूत् । इति वराहपुराणम् ॥

धन्या, स्त्री, (धन्य + टाप् ।) आमलकी । इति मेदिनी । ये, ३३ ॥ धन्याकम् । इति हेमचन्द्र: । ३ । ८३ ॥ (मनो: कन्या । इयमेव ध्रुवस्य पत्नी। यथा, मत्स्यपुराणे । ४ । ३८ ।
"धन्या नाम मनो: कन्या ध्रुवाच्छिष्टमजीजनत् ॥")

धन्याकं, क्ली, (धन्यते भक्षार्थिभिरिति । धन + "पिनाकादयश्च ।" उणां ४।१५। इत्याकप्रत्ययेन निपातनात् साधु: ।) धनिया इति ख्यातं शस्यम् । तत्पर्य्याय: । छत्रा २ वितुन्नकम् ३ कुस्तुम्बुरु ४ । इत्यमर: । २ । ६ । ३८ ॥ धान्यकम् ५ धन्यम् ५ धनिकम् ७ धनीयकम् ८ कुस्तुम्बुरी ९ धान्याकम् १० तुम्बुरु ११ धन्या १२ तुम्बुरी १३ धनेयकम् १४ । इति भरतधृतकोषान्तरम् ॥ धानकम् १५ धान्यम् १६ धानेयम् १७ धनिका १८ छत्राधान्यम् १९ सुगन्धि २० शाकयोग्यम् २१ सूक्ष्मपत्रम् २२ जनप्रियम् २३ धान्यबीजम् २४ बीजधान्यम् २५ वेधकम् २६ । इति राजनिर्घण्ट: ॥ कुलटी २७ धेनिका २८ धन्यकम् २९ धाना ३० धानेयकम् ३१ । इति भावप्रकाश: ॥ अस्य गुणा: । मधुरत्वम् । शीतत्वम् । कषायत्वम् । पित्तज्वरकासतृषाच्छर्द्दिकफनाशित्वम् । दीपनत्वञ्च । इति राजनिर्घण्ट: ॥ स्निग्धत्वम् । हृद्यत्वम् । मूत्रलत्वम् । लघुत्वम् । तिक्तत्वम् । कटुत्वम् । वीर्य्यकारित्वम् । पाचनत्वम् । रोचनत्वम् । ग्राहित्वम् । स्वादुपाकित्वम् । त्रिदोषदाहश्वासार्श:कृमिनाशित्वञ्च ॥
"आर्द्रन्तु तद्गुणं स्वादु विशेषात् पित्तनाशनम् ।"
इति भावप्रकाश: ॥
"शिलायां साधु संपिष्टं धान्यकं वस्त्रगालितम् ।
शर्करोदकसंमिश्रं कर्पूरादिसुसंस्कृतम् ॥
नवीने मृण्मये पात्रे स्थितं पित्तहरं परम् ॥"
राजनिर्घण्ट: ॥

धन्व, [न्] क्ली, (धन्वति गम्यते दुर्गमादिस्थलेऽनेनेति । धन्व गतौ सौत्रो धातु: + कनिन् ।) धनु: । (धन्वति गम्यतेऽत्र इति ।) स्थलम् । इति मेदिनी । ने, ७८ ॥ (यथा,—
"चरोऽनूपजलाकाशधन्वाद्यो भक्ष्यसंविधि: ।
जलजानूपजाश्चैव जलानूपचराश्च ये ॥
गुरुभक्ष्याश्च ये सत्त्वा: सर्व्वे ते गुरव: स्मृता: ।
लघुभक्ष्यास्तु लघवो धन्वजा धन्वचारिण: ।"
इति चरके सूत्रस्थाने २७ अ: ॥)

धन्वं, क्ली, (धनतीति । धन शब्दे + "उल्वादयश्च ।" उणां ४ । ९५ । इति वनप्रत्ययेन निपातनात् साधु: ।) धनु: । इत्यमरटीकायां भरत: ॥ (यथा, महाभारते । ७ । २०० । ४३ ।
"धनुर्द्धराय देवाय प्रियधन्वाय धन्विने ।
धन्वन्तराय धनुषे धन्वाचार्य्याय ते नम: ॥")

धन्वङ्ग:, पुं, (धनोर्धनुष इव अङ्गं यस्य ।) धन्वनवृक्ष: । इति भावप्रकाश: ॥ धामिनी इति हिन्दी भाषा । तत्पर्य्यायगुणा: ।
"धन्वङ्गस्तु धनुर्वृक्षो गोत्रवृक्ष: सुतेजन: ।
धन्वङ्ग: कफपित्तास्रकासघ्नस्तुवरो लघु: ।
बृंहणो बलकृद्रूक्ष: सन्धिकृद्व्रणरोपण: ॥"
इति भावप्रकाश: ॥
पुस्तकान्तरे धन्वगोऽपि पाठ: ॥

धन्वदुर्गं, क्ली, (धन्वना निर्जलस्थलेन वेष्टितं दुर्गम् ।) चतुर्द्दिक्षु मरुवेष्टितपञ्चयोजनपरिमितमनुदकस्थलम् । निर्जलदेश: । इति महाभारते राजधर्म्म: ॥ (यथा, मनु: । ७ । ७० ।
"धन्वदुर्गं महीदुर्गमब्दुर्गं वार्क्षमेव वा ।
नृदुर्गं गिरिदुर्गं वा समाश्रित्य वसेत् पुरम् ॥")

धन्वन:, पुं, (धन्वति द्रुतं गच्छतीति । धन्व गतौ सौत्रधातु: + ल्यु: ।) वृक्षविशेष: । इति रत्नमाला ॥ धामनि इति भाषा । (यथा, रामायणे । २ । ६४ । ६ ।
-"वदर्य्यामलकैर्नीपैर्वेत्रधन्वनबीजकै: ॥")
तत्पर्य्याय: । रक्तकुसुम: २ धनुर्वृक्ष: ३ महाबल: ४ दृढासह: ५ पिच्छिलक: ६ रूक्षस्वादुफल: ७ । अस्य गुणा: । कटुत्वम् । उष्णत्वम् । कषायत्वम् । कफनाशित्वम् । दाहशोषकारित्वम् । ग्राहित्वम् । कण्डामयशमनत्वञ्च । इति राजनिर्घण्ट: ॥ (फले, क्ली । यथा, महाभारते । ३ । १९९ । १३ ।
"कल्कवकाणीक्षुदधन्वनानि
पिप्पलानां कामकारं कुरुष्व ॥")

धन्वन्तरि:, पुं, (धनुरुपलक्षणत्वात् शल्यादिचिकित्साशास्त्रं तस्य अन्तं ऋच्छतीति । ऋ गतौ + "अच इ: ।" उणां ४ । १३८ । इति इ: ।) देववैद्य: । स भगवदवतार: । यथा,—
"धन्वन्तरिश्च भगवान् स्वयमेव कीर्त्ति-
र्नाम्ना नृणां पुरुरुजां रुज आशु हन्ति ।
यज्ञे च भागममृतायुरवावरुन्ध
आयुष्यवेदमनुशास्त्यवतीर्य्य लोके ॥
स वै भगवत: साक्षात् विष्णोरंशांशसम्भव: ।
धन्वन्तरिरिति ख्यात आयुर्व्वेददृगिज्यभाक् ॥"
इति श्रीभागवतम् ॥ * ॥
"नारायणांशो भगवान् स्वयं धन्वन्तरिर्महान् ।
पुरा समुद्रमथने समुत्तस्थौ महोदधे: ॥
सर्व्ववेदेषु निष्णातो मन्त्रतन्त्रविशारद: ।
शिष्यो हि वैनतेयस्य शङ्करस्योपशिष्यक: ॥"
इति ब्रह्मवैवर्त्ते श्रीकृष्णजन्मखण्डे ५१ अध्याय: ॥